

УДК 379.85

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.1.3>

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ГРОМАД

Губа М.І. – кандидат економічних наук,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету
ORCID: 0000-0002-6624-9074

У статті досліджено особливості нагромадження соціального капіталу громад. Проаналізовано економічні аспекти соціального капіталу як важливого чинника розвитку громад України, його роль у побудові нової модернізованої моделі економічної взаємодії, основаної на ідеї координації дій влади, суспільства та бізнесу і спрямованої на розвиток громад. Виявлено позитивні та негативні чинники, які впливають на його нагромадження. Визначено напрями діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо розвитку громадського партнерства на місцевому рівні на основі теоретичного аналізу поняття соціального капіталу.

Ключові слова: соціальний капітал, громадське партнерство, людський капітал, довіра, органи місцевого самоврядування, розвиток громад.

Huba M.I. Social capital as a factor of the development of communities

The article examines the features of the accumulation of social capital of communities. The economic aspects of social capital as an important factor in the development of Ukrainian communities, its role in building a new modernized model of economic cooperation, based on the idea of coordinating government, society and business and aimed at community development. Positive and negative factors influencing its accumulation are revealed. The directions of activity of public authorities and local self-government on the development of public partnership at the local level are determined on the basis of a theoretical analysis of the concept of social capital.

Key words: social capital, public partnership, human capital, trust, local self-government bodies, community development.

Постановка проблеми. Демократичні перетворення в Україні на місцевому та регіональному рівнях, спричиняють необхідність вирішення низки соціальних і політичних проблем, серед яких особливого значення набувають питання відносин між державою, громадськістю й органами місцевого самоврядування. Громадська активність, заснована на розгалуженій мережі соціальних зв'язків, формує соціальний капітал, що створює підґрунтя для більшості новітніх управлінських концепцій та побудови ефективної системи органів місцевого самоврядування [4, стр. 64].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Соціальний капітал та його роль в економіці досліджена в працях багатьох вчених, серед яких П. Бурдьє, Дж. Коулман, Д. Норт, Р. Патнем, Ф. Фукуяма, В. І. Чаленко, а також наші співвітчизники – Б. В. Буркинський, В. Ф. Горячук, Т. А. Заяць, О.Гірман та багато інших.

Багато міжнародних організацій та наукових центрів розглядають у своїх дослідженнях соціальний капітал як чинник економічного розвитку, зокрема такі організації, як Світовий банк, Організація економічного співробітництва та розвитку, Всесвітній економічний форум та багато інших.

Водночас недостатньо дослідженим залишаються питання стану соціального капіталу та визначення перспектив його нагромадження в громадах України.

Постановка цілей. Дослідження соціального капіталу та перспектив його нагромадження на місцевому рівні Україні зумовлює постановку таких цілей:

- дослідити стан соціального капіталу в громадах України та виявити позитивні та негативні фактори, які впливають на його нагромадження;
- визначити пріоритети державної політики та місцевого самоврядування щодо розвитку громадського партнерства на місцевому рівні.

Виклад основного матеріалу. У контексті регіонального розвитку соціальний капітал – це продуктивний ресурс регіону, який отримують суб'єкти громадської діяльності в процесі здійснення актів комунікації та встановлення взаємовигідних контактів, оснований на принципах чесності, солідарності, справедливості та довіри [5, стр. 222]. Основними складовими соціального капіталу є довіра, норми і правила поведінки, використання соціальних мереж.

За визначенням Світового банку, соціальний капітал – це інститути, відносини та норми, які формують якісно та кількісно соціальну взаємодію, і соціальний капітал виокремлюється поряд з виробничим, фінансовим, людським та природним капіталами.

Соціальний капітал має не менш важливе значення, ніж адміністративний, фінансовий, природний тощо, і виступає чинником економічного зростання і підвищення рівня суспільного добробуту, який справляє значний вплив на умови життя громадян, якість інститутів освіти, охорони здоров'я, державне управління, інвестиційно-інноваційний клімат регіону, рівень застосування інформаційних технологій, процеси урбанізації, показники насилля й злочинності, громадську безпеку, стан суспільної довіри тощо. Взаємодія населення на рівні місцевих громад становить горизонтальну співпрацю, яка є важливою для побудови співпраці та взаємодії громадян і громадянського суспільства з системою управління, і найперше – з системою органів місцевого самоврядування. Реальним виявом соціального капіталу (його реалізацію на практиці) виступає участь населення у діяльності громадських організацій та громадських ініціативах. Саме соціальний капітал є ознакою зрілості та ефективності громадянського суспільства, а також тим його основним продуктом, що забезпечує вплив громадянського суспільства на інші сфери суспільного життя, у тому числі на політику. За даними опитування ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення» протягом серпня-вересня 2017 року [1, с. 3] для більшості мешканців громад характерною є ситуативна активність та згуртованість лише навколо «гострих» питань: непередбачувані обставини, катаклізми, загроза безпеці, зачіпання безпосередніх побутових інтересів. Відсоток активних українців становить від 15% до 25% населення, і серед причин пасивності експерти називають зневіру та розчарованість людей, низький рівень довіри, в першу чергу до інститутів влади, брак інформації, занепад села та виїзд молоді як потенційно активної групи, бідність, незнання інструментів впливу на стан справ у громаді та відсутність відповідної інфраструктури.

За результатами загальнонаціонального дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 19 по 25 грудня 2018 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей виявлено, що лише незначна частина громадян вважає себе залученою до активної громадської діяльності, причому цей відсоток протягом 2013–2018 рр. стабільно становить 8–10%. Дещо вищий рівень громадянської залученості на Заході (12%), а найнижчий – на Півдні (6%) [6].

Членство громадян у різних громадських об'єднаннях залишається незмінним упродовж останніх п'яти років (15–17%). За регіонами України найбільшою належністю до громадських об'єднань відрізняються Захід (18%) та Схід (18%),

найменшою – Південь (10%). Згідно з даними Міністерства юстиції України, у державі постійно діючими є лише 10 % громадських організацій, що з урахуванням загальної кількості наявного населення ставить нашу державу за цим показником на одне з останніх місць серед європейських країн. Фіксується пасивне ставлення населення до проблем місцевого співтовариства і відсутність впевненості у власній здатності впливати на рішення місцевих органів влади [6].

Формування потужного соціального капіталу, спроможного ефективно залучитися до системи публічного управління, починається з молоді. На жаль, в Україні молодь ще не є достатньо активною. За даними дослідження «Молодь України 2015», на замовлення Міністерства молоді та спорту за підтримки ООН, лише 2% молодих людей є членами громадських організацій, 62% української молоді не брали участі в діяльності жодної організації громадянського суспільства впродовж 12 місяців [2]. Всеукраїнським опитуванням «Молодь України 2017», що проводилося Центром «Нова Європа» та Фондом ім. Фрідріха Еберта спільно з соціологічною компанією GfK Ukraine також зафіксовано, що 65% молодих людей не цікавляться взагалі або скоріше не цікавляться політикою [7].

При цьому на сьогодні молодь в Україні має найкращі умови для участі в громадському житті, якщо порівнювати з іншими соціальними групами. Але користуються цією можливістю недостатньо. Однією з причин є те, що українська система освіти недостатньо наголошує учням та студентам на необхідності бути громадсько активним. Як наслідок, в цю діяльність в молодому віці потрапляють або гіпепфр мотивовані люди, або просто випадкові. З метою підвищення рівня громадської відповідальності у молодих людей необхідно посилити рівень їх обізнаності про осередки по роботі з молоддю (молодіжні центри, молодіжні клуби, гуртки тощо).

Лише 3% відвідують такі заклади, ще 15% знають про такі заклади, але не відвідують їх, а 18% — лише чули про їх існування [8]. Зростанню громадської активності населення сприяє децентралізація влади. На її основі починають формуватися органи самоорганізації населення та громадських об'єднань, створюються передумови для зростання рівня реальної включеності українців в різноманітні мережі соціальної взаємодії та структури громадянського суспільства, у тому числі і у публічному управлінні.

У контексті реформи децентралізації запорукою якісних змін стає налагодження плідної співпраці органів публічної влади та ОГС у розв'язанні проблем місцевого розвитку територіальних громад. За останні роки (2017-2019р.р.) крім традиційних механізмів громадсько-владної взаємодії у формуванні та реалізації місцевої політики: створення консультативно-дорадчих структур на місцевому рівні, місцеві ініціативи, громадські слухання, консультації з громадськістю тощо, подальший розвиток отримали сучасні інструменти електронної місцевої демократії [3, с. 109]. Важливим кроком налаштування взаємодії на місцевому рівні є забезпечення доступу до публічної інформації в органах місцевого самоврядування. Дотримання принципів прозорості та відкритості в діяльності органів муніципальної влади є першою сходинкою до ефективної взаємодії з громадянським суспільством. Серед проблем у реалізації права доступу до публічної інформації відокремлюються: неврегульованість практик звітування посадовців і депутатів органів місцевого самоврядування (ОМС); відсутність повної інформації про комунальне майно та землю територіальних громад, у т. ч. у форматі відкритих даних. В умовах децентралізації та територіально-адміністративної реформи у громадах, де є активна громадянська позиція, діють сформовані на добровільній

основі групи захисту інтересів людини, здійснюється громадський контроль за виконанням органами влади своїх зобов'язань, можна побудувати стійку демократичну систему, спрямовану на створення оптимальних умов для швидкого економічного розвитку. Саме соціальний капітал дає можливість реалізовувати цим громадам програми в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту громадян, навіть без залучення владних структур [2, с. 232]. Структурними елементами соціального капіталу виступають спільні норми, спільні інтереси, здатність громадян до самоорганізації та спільної діяльності, заснованої на довірі й отриманні спільних вигод [2, с. 65].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поняття соціального капіталу загалом відображає стійкі продуктивні міжособистісні зв'язки, що базуються на довірі, взаємному визнанні, колективній ідентичності, солідарності тощо, акцентуючи увагу саме на структурному аспекті мережевих утворень. Соціальний капітал необхідно розуміти як важливий чинник управління, що фіксує стан відносин довіри між індивідами і групами, забезпечує самоорганізацію і реалізацію діяльнісного потенціалу певної соціальної спільноти і спрямований на захист інтересів і досягнення корпоративних цілей її представників. Соціальний капітал, втілюючись в очікуваннях, що спільно розділяються, і нормах, що регулюють практики поведінки і людські відносини, є стержнем функціонування суспільства як на макро-, так і на мікрорівні. Структурними елементами соціального капіталу виступають спільні норми, спільні інтереси, здатність громадян до самоорганізації та спільної діяльності, заснованої на довірі й отриманні спільних вигод.

Перспективи подальших досліджень. Обґрунтовані науково-практичні засади нагромадження соціального капіталу у громадах України будуть використані у подальших дослідженнях щодо впровадження інструментів і механізмів практичної реалізації задач новітньої політики розбудови громад в умовах децентралізації влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аналітична записка «Стан та умови розвитку соціального капіталу в Україні». 2017р. Асоціація сприяння самоорганізації населення. URL: file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%20%D1%81%D0%BE%D1%86%20%D0%BA%D0%B0%D0%BF.pdf.
2. Гірман О. Соціальний капітал як ресурс регіонального розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. 4(35). с. 62–69.
3. Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку : аналіт. доповідь / [Яблонський В.М., Андріюченко Т.В., Бекешкіна І.Е. та ін.]; за заг. ред. О.А. Корнієвського, Ю.А. Тищенко, В.М. Яблонського. Київ : НІСД, 2018. 128 с.
4. Карташова О., Бабич В.В. Регіональний економічний розвиток в умовах децентралізації. Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ: збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 18-19 квітня 2019р. Херсон : ДВНЗ «ХДАУ», 2019. с. 63–65.
5. Ткаченко В.С. Роль соціального капіталу в розвитку територіальних громад. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. № 5 (19) 2013. С. 222. URL: http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7878/2/Tkachenko_214_222.pdf.
6. Громадська активність громадян України. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. Київ, 2019. URL: https://dif.org.ua/article/gromadska-aktivnist-gromadyan-ukraini?fbclid=IwAR0Sr6hu9_wEUyBDbs32cOOEnOiRRfylCxSvI0Bmr76AAh9ve8pjAKIE-iU.

7. Українське «покоління Z»: цінності та орієнтири. *Friedrich-Ebert-Stiftung, Центр «Нова Європа»* URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Ukr-Generation_ukr_inet-2.pdf.

8. МОЛОДЬ УКРАЇНИ – 2015. Міністерство молоді та спорту України, United Nations in Ukraine. Київ, 2015. URL: <https://ukraine.unfra.org/sites/default/files/pub-pdf/-України%20-%202015.pdf?fbclid=IwAR3MazeOoQbp2u5aFANyzbTH-Xo3QyXuJ2nHmbTJ2gjTso8pYxkFjmN1aHc>.